

УДК 330.101

Надточій К.М.,
аспірантка* кафедри економіки підприємства
КНУ імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНИХ БАР'ЄРІВ НА ДІЛОВУ АКТИВНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Nadtochii K.M.,
graduate student of the department of enterprise economics
Taras Shevchenko Kyiv National University

INFLUENCE OF INSTITUTIONAL BARRIERS ON BUSINESS ACTIVITY OF DOMESTIC ENTERPRISES

Постановка проблеми. Розвиток інфраструктури, активна діяльність інститутів у сфері державного управління, підтримка та тісна співпраця із суб'єктами фінансового сектору, створення сприятливого інвестиційного клімату та інші завдання є запорукою побудови конкурентного бізнес-середовища у країні. Однак відставання у вдосконаленні цих сфер створює значні перешкоди для загального зростання економіки. Тому дослідження ролі бар'єрів адміністративного характеру має стати початковим етапом у розробці як галузевої політики, так і стратегії кожної окремої компанії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття та сутність інституційних бар'єрів висвітлені у працях багатьох іноземних та вітчизняних науковців. Їх роль та вплив на формування конкурентного ринку розглянуто у працях О. Гаврилець, В. Мікловди, Г. Філюк та ін. Поряд із науковцями дослідженням перешкод входу на ринок займаються впливові міжнародні організації: Світовий Банк, Transparent International (Corruption Perception Index – індекс сприйняття корупції) та інші.

Хоча теоретичні аспекти визначення інституційних бар'єрів уже досліджені у деяких наукових працях, проте їх практична оцінка потребує більш детального висвітлення та систематизації.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз впливу інституційних бар'єрів на ділову активність вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інституційні бар'єри є різновидом нестратегічних перешкод для входу на ринок. Як правило, до інституційних бар'єрів відносять адміністративні ("урядові"), суспільні (громадські), а також бар'єри неформального сектора (великі масштаби тіньової економіки, корупція, рейдерство тощо) [8].

Стратегічна поведінка фірм, спрямована на блокування входу інших суб'єктів господарювання, відіграє негативну роль у формуванні конкурентного ринку, проте існування інституційних бар'єрів є ще більш серйозною проблемою. Сукупність норм та правил регулювання, практика діяльності неформального сектора, існування та доступ до об'єктів інфраструктури створюють основу для нормального ведення бізнесу.

Розглянемо основні показники, що здійснюють найбільший вплив на ділову активність вітчизняних фірм (рис. 1).

У результаті опитування керівників вітчизняних підприємств було виявлено, що найлегшою частиною у започаткуванні господарської діяльності є отримання кредиту, що однак суперечить іншим результатам дослідження Світового Банку [2].

Однак усі дослідники сходяться у думці, що для вітчизняних підприємств високий рівень корупції є надзвичайно гострою перешкодою. Вона проявляється у такому:

- бездіяльність органів влади у випадках порушення правил ведення чесного бізнесу учасниками ринку, захисту прав та інтересів фірм, необхідності підтримки стратегічно важливих галузей економіки;

- примус до надання незаконної матеріальної винагороди за дії, які мають надаватися безкоштовно та входять до звичайного переліку функцій органу державної влади або уповноважених установ;

- надання безпідставних преференцій, допомоги та пільг окремим учасникам ринкових відносин, що передбачають незаконну винагороду для уповноважених органів влади або отримання прямої приватної вигоди.

* Науковий керівник: Філюк Г.М. – д.е.н., професор

• У всіх випадках штучно створюються обставини, за яких фірма є обмеженою у веденні господарської діяльності, що проявляється або в недоотриманні доходів, або і в отриманні збитків. Високий рівень корупції негативно впливає на розвиток конкуренції на ринку, знижує інвестиційну привабливість та стримує нові фірми для входу на такий ринок.



Рис.1. Характеристика бізнес-середовища функціонування підприємств в Україні у 2013 році

Джерело: складено автором на основі [2]

Ці обставини значно знижують реальний потенціал країни та її глобальну конкурентоспроможність. Тому пропонуємо провести аналіз конкурентного середовища за показниками корупції, які вказують на надійні або надто ризиковані країни на світовій арені (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори корупції в Україні у 2013 році

№	Показники	Загальний показник по країні	Малі фірми	Середні фірми	Великі фірми	Регіон Східної Європи та Центральної Азії
1	Індекс хабарів	40,4	44,1	30,9	48,4	13,3
2	Відсоток фірм, які планують дати хабар:					
	у спілкуванні із податковими інспекторами	50,1	48,0	54,3	46,8	10,7
	для отримання урядового контракту	99,1	100,0	98,2	99,6	24,4
	для отримання дозволу для будівництва	73,2	67,7	94,5	29,0	23,4
	для отримання ліцензії на імпорт	42,0	78,3	15,1	23,5	10,5
	для отримання ліцензії для початку ведення діяльності	35,1	39,4	11,0	23,5	10,6

Джерело: складено автором на основі [1; 2]

Згідно проведеного опитування рівень хабарництва в Україні надзвичайно високий, при цьому найменш захищеними залишаються малі підприємства (за трьома показниками із п'яти переважна більшість представників фірм збираються вдаватися до хабарництва). Укладення контрактів за державним замовленням та отримання дозволів для будівництва є найбільш проблемними напрямками діяльності – 99,1% та 73,2% підприємств, відповідно, змушені надавати непередбачену законом матеріальну допомогу органам влади для виконання їх прямих функцій.

Здійснивши аналіз опитування, яке регулярно проводиться організацією Transparency International в Україні з 2006 року, можна стверджувати на погіршенні ситуації у сфері корупції. Якщо на початку серед 163 досліджених країн Україна займала 99-е місце у рейтингу, то у 2011 році цей показник значно погіршився і досягнув рекордної 152-ї позиції (серед 182 країн). Протягом останніх двох років ситуація покращилася незначною мірою, проте 65% українців все ще вважають, що бізнес у країні є корумпованим [1] (рис. 2).

Слід наголосити на тому, що існування значних недоліків в системі та якості регулювання підприємницької діяльності, способі організації бізнес-діяльності, створенні соціальної та виробничої інфраструктури всередині кожної окремої галузі значно знижує загальну конкурентоспроможність країни. Проведемо аналіз зміни основних показників, що вказують на ефективність економіки та державного управління.

Загалом, експерти відносять Україну до групи країн, що намагаються підвищити власну ефективність [3]. Протягом останніх 7 років відбулися позитивні зрушення за напрямом вищої освіти та підвищення кваліфікації працівників, підвищився якісний рівень технологічного оснащення та почала розвиватися внутрішня інфраструктура (рис. 3).

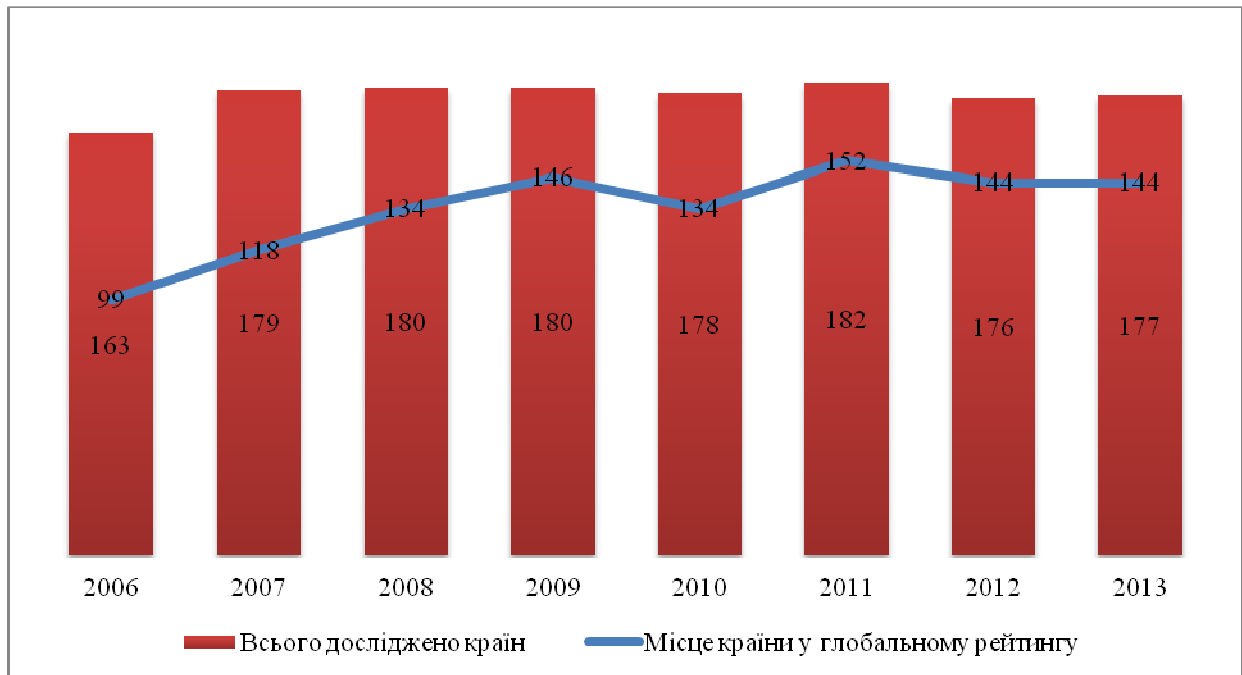


Рис. 2. Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні

Джерело: складено автором на основі [1]



Рис. 3. Рейтинг України у Глобальному індексі конкурентоспроможності

Джерело: складено автором на основі [2; 3]

Теоретичний та емпіричний аналіз зовнішнього середовища функціонування вітчизняних підприємств дав змогу виокремити найбільш впливові бар'єри для входу на ринок нових суб'єктів господарювання. По-перше, перешкодою для започаткування та ведення діяльності фірм є доступ до запозичених грошових ресурсів. Так, наприклад, із зовнішніх джерел оборотний капітал підприємств фінансується лише на 18,8%, у той час як середній показник у Східній Європі та Центральній Азії

становить 24,5% [4]. Це свідчить про низький рівень використання короткострокових залучених джерел фінансування.

Аналіз інших важливих складових конкурентоспроможності дає змогу стверджувати, що сфери інновацій, розвитку фінансового ринку, ведення бізнес-діяльності залишилися на досить низькому рівні. Це свідчить про те, що на внутрішньому ринку України не створені сприятливі умови для поживлення підприємництва. Також низькоефективною є діяльність державних інститутів, головним завданням якої має бути координація діяльності фірм, суспільства та держави задля створення позитивного економічного та соціального ефекту.

Недоліки державних інститутів стосуються високого рівня бюрократії, необхідності здійснення дерегулювання більшості сфер економіки, відсутності прозорості та низької довіри суспільства, та, звичайно, корупції. Високий рівень корупції стримує нові фірми від входу на ринок, таким чином перешкоджає проникненню більш ефективних суб'єктів господарювання та стримує розвиток конкурентного середовища.

Ще одним недоліком державних інститутів є неспроможність реалізовувати функцію контролю. Сучасне правове поле не завжди дозволяє стягнути штраф за антиконкурентні дії підприємств, що можна розглядати як бездіяльність та неефективність органів влади. Наприклад, у 2012 році з усього обсягу санкцій, що були накладені Антимонопольним комітетом України, було фактично сплачено лише 5%. Рівень сплати накладених штрафів, починаючи з 2010 р., становить 0-4,9% від суми зобов'язань (рис. 4).



Рис. 4. Динаміка накладених і стягнених штрафів в Україні відповідно до законодавства у сфері конкуренції

Джерело: [6]

Отже очевидно, що встановлення жорстких правил регулювання та ведення бізнесу не гарантує дотримання конкурентної політики учасниками ринку. Неефективна державна політика нівелює роль окремих виконавчих та контролюючих органів і ускладнює нормальне господарювання підприємств.

Для порівняння, розглянемо умови ведення бізнесу для країн із Східної Європи та Центральної Азії (до якої і належить Україна). Для усередненого показника цієї групи країн найбільш впливовими бар'єрами є високі ставки оподаткування (близько 19,5% фірм указали на це), політична нестабільність (14,5% фірм) та практика неформального сектора (14,3% фірм).

Якщо більш детально проаналізувати розподіл респондентів залежно від розміру фірм та відповідей, у яких вони вказали найбільш впливові бар'єри, тоді виявляється, що для середніх за розміром українських підприємств достатньо вагомою перешкодою є податкове навантаження, а політична нестабільність не належить до трійки найвищих бар'єрів.

Серед малих підприємств розподіл вагомості перешкод у господарській діяльності є рівним, у той час як переважна частка великих підприємств (близько 55% з опитаних) вказують на впливову роль трьох бар'єрів: корупції, ускладненого доступу до фінансів та політичної нестабільності. Найбільш високим бар'єром для середніх підприємств при вході на ринок та у подальшій діяльності є доступ до фінансових ресурсів, що пов'язано з високою вартістю кредитів, низькою диверсифікованістю банківських продуктів. У результаті тільки 18,4% українських підприємств має постійну кредитну лінію у банку (у Східному регіоні цей показник становить близько 39%), тобто

забезпечують свою оперативну діяльність за рахунок власних коштів чи товарного кредиту, що зменшує ліквідність компанії (рис. 5).

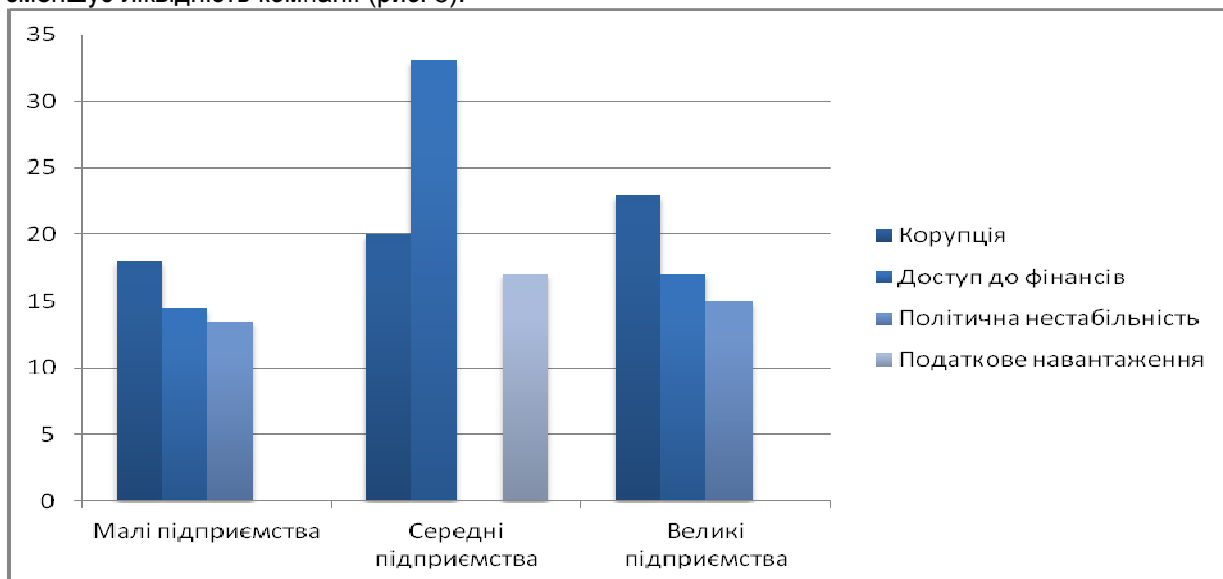


Рис. 5. Вагомість окремих бар'єрів входу на ринок для малих, середніх та великих підприємств в Україні

Джерело: авторська розробка

З іншого боку, за даними дослідження Doing Business, одним із найбільш слабких місць у веденні бізнесу в Україні є вирішення проблеми неплатоспроможності, що зокрема стосується і кредитної політики компанії. За значенням субіндекса "оподаткування" країна знаходиться на 164 місці (з 189 можливих), проте у результаті опитування, проведеного Світовим Банком, проблема податкового навантаження є достатньо високим бар'єром тільки для середніх за розміром підприємств (рис. 6).

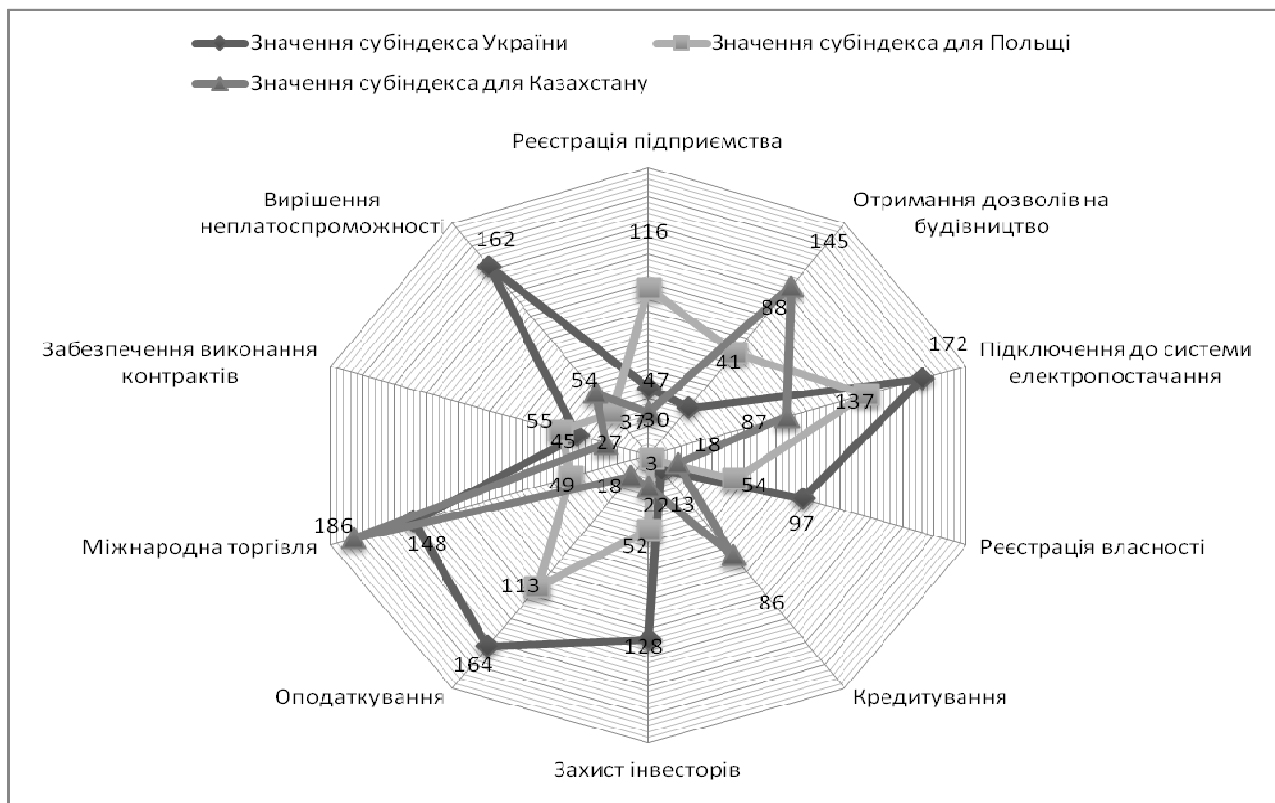


Рис. 6. Показники ведення бізнесу за рейтингом Doing bussiness в Україні, Польщі та Казахстані у 2014 році

Джерело: [4]

Для порівняння у Польщі система оподаткування також є одним із найскладніших напрямів у веденні бізнесу (значення субіндексу 113), а у Казахстані податкове навантаження є одним із найменших у світі – країна займає 3 місце за цим субіндексом.

Таким чином, започаткування нового підприємства все ще залишається проблемним в Україні. Хоча, за даними звіту, реєстрація господарської одиниці стала набагато легшою – у 2005 році країна займала 87-е місце за цим субіндексом, а у 2014 році вже 47-е. Зокрема, кількість обов'язкових процедур до виконання становить 6, а середній час на їх виконання – 21 день. Найкращі показники за цими субіндексами отримала Нова Зеландія – для реєстрації фірми тут необхідно 0,5 дня на виконання лише однієї процедури. Для країн-партнерів: у Казахстані на виконання 6 процедур необхідно 12 днів, а у Польщі – 30 днів на 4 процедури.

Аналізуючи зміну даного субіндекса упродовж усього періоду проведення даного рейтингу в Україні, прослідковується стійка тенденція до зменшення кількості обов'язкових процедур – з 15 у 2004-2006 рр. до 6 у 2014 р. Час на їх виконання також скорочується – у 2004 р. було необхідно 40 днів, а у поточному році вже 21. Однак темпи скорочення є меншими, ніж середній показник по регіону (з 40 днів у 2004 р. до 11 днів у 2014 р.).

Досить цікавою є статистика стосовно інтегрованості бізнес-структур у світовий простір. Близько 18% фірм з України займаються експортними операціями, а в країнах Східноєвропейського та Центральноазійського регіонів значення цього показника вище всього на 4-5% (тобто становить близько 23%). При цьому частка українських фірм, що використовують імпортні матеріали чи сировину, становить 47%, що є нижчим показником, ніж в інших країнах з аналогічним рівнем доходів (частка складає 62%) або в країнах Східної Європи, Центральної Азії (65%). Це явище можна трактувати двояко: з одного боку, можна припустити, що фірми надають перевагу вітчизняним виробникам і підтримують національне виробництво, однак, з іншого боку, цей факт свідчить про відносну закритість економіки та обмеженість доступу до більш дешевих ресурсів.

Висновки з даного дослідження. У результаті проведеного емпіричного дослідження інституційних бар'єрів в Україні було виявлено, що вони відіграють одну із головних ролей у забезпеченні високої конкурентоспроможності. Перш за все перешкоди такого характеру блокують вхід до галузі для ефективних гравців через ускладнений доступ до фінансових джерел, багатступеневу та тривалу процедуру відкриття підприємств, складну систему оподаткування, відсутність розвиненої інфраструктури (товарного та фінансових ринків, зокрема). Ці бар'єри продовжують стримувати активний розвиток фірм і після започаткування господарської діяльності.

Негативні характеристики внутрішнього ринку потребують негайних змін та проведення реформ у напрямку дерегулювання бізнес-діяльності, сприяння інноваційному розвитку, інтенсифікації інвестицій в об'єкти інфраструктури та переосмислення загальної системи державного управління.

Література

1. Corruption Perceptions Index 2013 [Electronic resource]. - Mode of access: <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/>.
2. Hanouz M. D. The Ukraine Competitiveness Report 2008 / Margareta Drzeniek Hanouz, Thierry Geiger. – Switzerland, World Economic Forum. – 2 008. – 266 p.
3. The Global Competitiveness Report 2014-2015: Ukraine [Electronic resource]. Switzerland, World Economic Forum, 2014. – p. 372-373. – Mode of access: http://www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/Reports/Ukraine.pdf
4. World Bank. 2013. Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. Washington, DC: World Bank Group. – 114 p.
5. Малій О. Бар'єри входження: чинники структурного характеру та їх вплив на процес стратегічного планування господарської діяльності / О. Малій // Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки. – 2010. – № 4, Т. 3. – С. 165-169.
6. Малолеткова О. В усьому винна корупція? [Електронний ресурс] / О. Малолеткова. – Режим доступа : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/v-usomu-vinna-korupciya/>
7. Рой Л.В. Анализ отраслевых рынков : учебник / Л.В. Рой, В.П. Третьяк. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 442 с.
8. Филук Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації : монографія / Г.М. Филук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2009. – С. 111-115.

References

1. Corruption Perceptions Index 2013, available at: <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/>.
2. Hanouz, M. D. and Geiger Th. (2008), The Ukraine Competitiveness Report 2008. – Switzerland, World Economic Forum. – 266 p.
3. The Global Competitiveness Report 2014-2015: Ukraine. Switzerland, World Economic Forum, 2014. – pp. 372-373, available at: http://www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/Reports/Ukraine.pdf
4. World Bank. 2013. Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. Washington, DC: World Bank Group. – 114 p.
5. Malii, O. (2010), Entry barriers: structural factors and their influence on a strategic planning process of an economic activity // Visnyk Xmelnytskoho natsionalnogo universytetu: Ekonomichni nauky – no. 4, part 3. – pp. 165-169

6. Malolietkova, O. Is the corruption guilty of everything? Available at: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/v-usomu-vinna-korupciya/>

7. Roi, L.V. and Tretiak, V.P. (2008), *Analiz otraslevykh rynkov* [Analysis of industry markets], textbook, INFRA-M, Moscow, Russia, 442 p.

8. Fyliuk, G.M. (2009), *Konkurentsiia i monopoliia v epokhu globalizatsiii* [Competition and monopoly under a globalization: monograph], Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, Zhytomyr, Ukraine, pp. 111-115.

УДК 334.738

Оксак А.О.,
аспірантка* кафедри економіки підприємства
КНУ імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТУ СИНЕРГІЇ ЯК РЕЗУЛЬТАТУ ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Oksak A.O.,
graduate student of the department of enterprise economics
Taras Shevchenko Kyiv National University

INSTITUTIONAL FACTORS OF INCREASING SYNERGY EFFECT AS A RESULT OF MERGERS AND ACQUISITIONS AT DOMESTIC ENTERPRISES

Постановка проблеми. Процеси злиття та поглинання мають довгу історію, але для України вони стали новим елементом ринкової економіки, що формується на даному етапі. Процеси конгломерації в Україні особливо активізувалися після 2004 року. Обсяг ринку злиття та поглинання в Україні в 2013 році виріс на 31% порівняно з 2012 роком. Цікаво те, що кількість угод у 2012-2013 роках виявилася значно більшою, ніж їх укладалося за аналогічні періоди за останні шість років, проте показник обсягу угод і досі залишається незначним порівняно з 2007 роком [10].

Про незрілість вітчизняного ринку свідчить також невелика частина, яку він займає на світовому ринку злиттів та поглинань. Але динамічність цього ринку робить актуальним його вивчення як у контексті світових процесів, так і з метою виявлення його особливостей.

Ріст активності в сфері злиттів і поглинань з новою силою поставив питання про економічну доцільність даних процесів і об'єктивну природу їх походження. Незважаючи на оптимістичні оцінки, численні дослідження процесів злиття та поглинань свідчать про те, що їх більшість не досягає поставлених цілей.

Залучення українських підприємств у світовий процес укрупнення капіталу потребує поглиблення досліджень причин і наслідків угод злиття та поглинання підприємств з метою розширення інструментарію прийняття управлінських рішень вітчизняними суб'єктами господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси злиття та поглинання підприємств і пов'язаної з ними консолідації виробництва та ринкової влади є предметом наукових досліджень уже більше століття. Проблематиці корпоративних злиттів й поглинань присвячено праці зарубіжних авторів, таких як: Р. Брейлі, П. Гохан, А. Дамодаран, Д. Деамфіліс, М. Іонцев, А. Лажу, С. Майерс, А. Радигін, С. Рід, Н. Рудик та ін. Серед вітчизняних авторів, що вивчають фінансові проблеми корпоративних злиттів і поглинань, слід виділити В. Базилевича, В. Баліцьку, І. Бланка, В. Гейця, В. Корнєєва, І. Лютого, В. Міщенко, Г. Паламарчук, О. Терещенка, Г. Терещенко, В. Шелудько та ін.

Звертаючи увагу на важливе значення проведених наукових досліджень з даної тематики, слід зауважити, що низка теоретичних і прикладних питань ще не знайшли свого вирішення або залишаються дискусійними та потребують подальшого опрацювання. Так, відсутній узгоджений підхід до розкриття змісту поняття ефект синергії, що виникає внаслідок злиттів і поглинань, а також питання чинників, що можуть підвищити цей ефект.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні чинників, які впливають на підвищення ефекту синергії процесів злиття та поглинання, а також різних підходів до визначення причин, через які компанії вирішують об'єднати свою діяльність шляхом злиття чи поглинання.

* Науковий керівник: Шегда А.В. – д.е.н., професор